

25^e jaargang
maart 2021

Flinterwille

Vlinderwerkgroep Friesland

Nederlandse Entomologische Vereniging

VOORWOORD

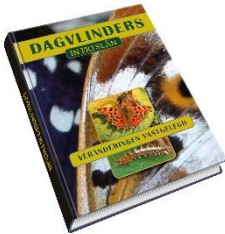
Beste lezers,

Na opnieuw een seizoen waarin we geen activiteiten konden organiseren, is het weer tijd voor een Flinterwille.

Ondanks de lastige omstandigheden hebben we dit jaar toch een mijlpaal bereikt in de historie van onze Vlinderwerkgroep Friesland: voor de tweede keer hebben we het voor elkaar gekregen om een dagvlinderatlas uit te geven!

Nadat in het jaar 2000 ‘Dagvlinders in Fryslân, het vluchtige vastgelegd’ verscheen, kunnen we ruim twintig jaar later het vervolg op dat boek presenteren.

Het afgelopen jaar heeft de redactie (bestaande uit Luut, Gerrit, Gerard en Siep) keihard gewerkt om ‘Dagvlinders in Fryslân, veranderingen vastgelegd’ in het voorjaar van 2021 het licht te doen zien.

Jullie hebben ondertussen al informatie per email of per brief van me gekregen over de voordelige voorintekening en we hebben al heel wat bestellingen binnen gekregen. Ook tijdens de online uitvoering van de nationale vlinderdag van De Vlinderstichting is aandacht geschonken aan onze dagvlinderatlas en we hebben goede hoop dat ons boek een bestseller zal worden! Op de pagina's 3, 4 en 5 staat nogmaals informatie over de

manier waarop boek(en) kunnen worden besteld.

We zijn erg blij dat we royale sponsors hadden in de Uyttenboogaart-Eliasen Stichting, It Fryske Gea, Staatsbosbeheer en de Vereniging Natuurmonumenten. En natuurlijk zijn al onze leden, die als sponsor van een dagvlindersoort hebben opgetreden, in het boek te vinden, met vermelding van de door hen gesponsorde dagvlindersoort.

En het laatste nieuws: de uitreiking van het eerste exemplaar zal plaatsvinden op dinsdag 13 april, zie voor bijzonderheden pagina 5.

U zult merken dat we een update hebben gegeven aan de uitstraling van de Flinterwille. Ons blad is nu in full colour en op gladder papier van betere kwaliteit. Foto's komen nu mooier uit en u hoeft niet steeds op de middenpagina's naar de juiste foto te zoeken.

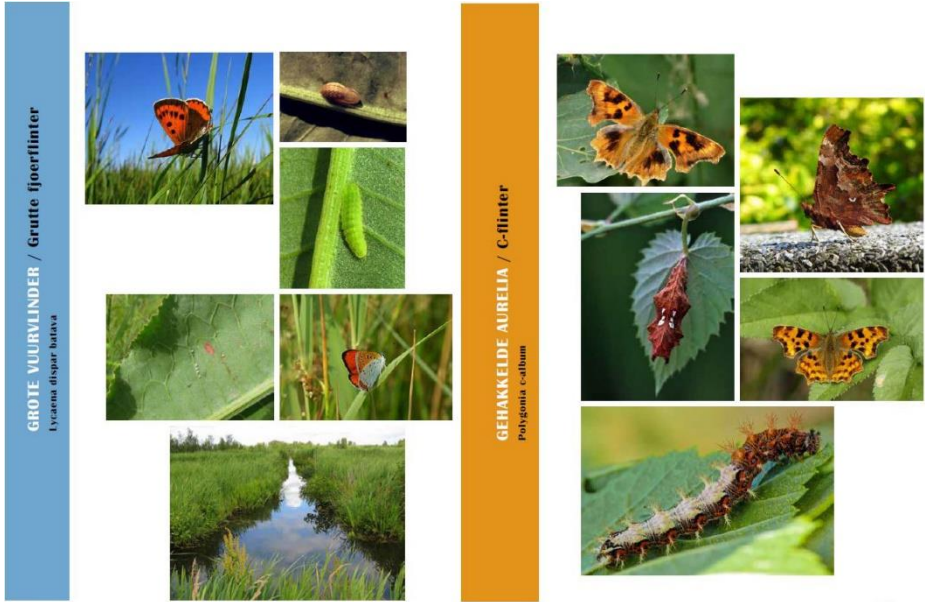
Hoe het dit seizoen komt met onze activiteiten? Daar valt nog helemaal niets van te zeggen, maar misschien is er komende zomer weer iets mogelijk. Op onze website www.vlinderwerkgroepfriesland.nl zullen we eventuele excursies aankondigen en ook via de email kan er snel gecommuniceerd worden. Maar waarschijnlijk zitten dit soort gezamenlijke activiteiten er voorlopig nog niet in. Gelukkig hebt u straks onze nieuwe dagvlinderatlas om de tijd mee door te komen.

Siep Sinnema

INHOUD

Voorwoord	Siep Sinnema	pag. 1
Inhoud		2
Dagvlinders in Fryslân, veranderingen vastgelegd	Siep Sinnema	3
Uitreiking eerste exemplaar nieuwe dagvlinderatlas	Siep Sinnema	5
2020: dramatisch jaar voor het veenhooibeestje	Judith Bouma	6
Nachtvlinderwaarnemingen vanuit Het Blauwe Bos en het Burgumer Mar gebied 2020	Reinder Wijma	8
Geen racisme in de vlinderwereld	Andy Saunders	10
Het Roesje	Hemmo Muntingh	11
Grote vuurvlinder: op zoek naar eitjes niet groter dan een speldenknop		12
Bijzonder vlinderjaar 2020	Anneke van der Veen	15
Inventarisatie en vergelijking nachtvlinders	Gerrit Tuinstra	20
Vlinderen in eigen tuin	Luut de Zee	35
Mutaties ledenlijst		36

verspreidingskaartjes van Nederland van beide periodes zijn opgenomen. Op deze dubbele pagina zijn ook foto's en een vliegtijd-diagram te vinden. Naast deze dubbele pagina hebben de meeste soorten nog een derde pagina gekregen, die is gevuld met extra foto's.

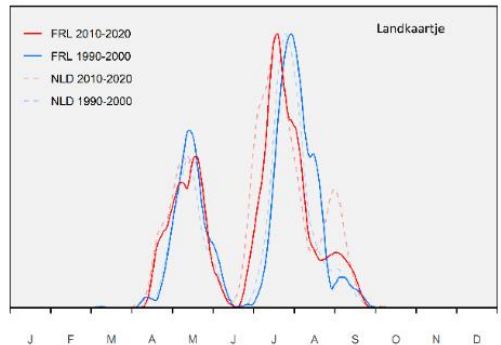
88

129

Een voorbeeld van een fotopagina.

Interessant was ook om te onderzoeken of er een verschuiving in de vliegtijd is waar te nemen in de laatste twintig jaar. Daartoe wordt bij elke dagvlindersoort het vliegtijd-diagram getoond voor Fryslân voor beide periodes. In dit diagram is ook de vliegtijd-diagram opgenomen voor Nederland in de beide periodes.

Dankzij de financiële ondersteuning van de Uyttenboogaart-Eliassen Stichting, It Fryske Gea, Staatsbosbeheer en de Vereniging Natuurmonumenten en niet te vergeten onze sponsoring door de leden (alle sponsoren staan in het boek!) kunnen we dit fraaie boek voor iedereen betaalbaar houden.

Bestellen is heel gemakkelijk

Tot en met 15 april 2021:

Voorintekensprijs: € 20,- als het boek wordt afgehaald (afhaaladressen: hieronder).

voorintekensprijs: € 25,- (incl. verzendkosten) bij toezending per post.

Bestellen gaat als volgt:

- Een mailtje met naam + adres + aantal boeken naar:
siepsinnema@gmail.com
- Het verschuldigde bedrag overmaken naar bankrekening
NL68 INGB 0007 2232 59 t.n.v. L.D. de Zee, Oosternijkerk.

Na 15 april is de prijs van het boek € 25,- (excl. verzendkosten van €5,-).

Afhaaladressen:

Siep Sinnema	Sparjeburd 29	8409 CK Hemrik	tel. 06-15641087
Gerard Bergsma	Bosweer 29	8426 GS Appelscha	tel. 0516-432414
L uut de Zee	Mûnwei 16	9137 RJ Oosternijkerk	tel. 06-50656442
Gerrit Tuinstra	De Twee Gebroeders 214	9207 CB Drachten	tel. 0512-518246
Anneke vd Veen	Provincialeweg 21	9865 AA Opende	tel. 0594-659791
Reinie Piersma	Gjaltema 26	9001 NB Grouw	tel. 06-44814677
Wiebe Poppe	Zuiderveldstraat 64	8501 KE Joure	tel. 0513-415918
Jaap Schelvis	De Gronzen 39	8939 AR Leeuwarden	tel. 06-43968436.

Uitreiking eerste exemplaar nieuwe dagvlinderatlas

Siep Sinnema

Natuurlijk hadden we er een groot feest van willen maken: een zaal afhuren, iedereen uitnodigen, toespraken, presentaties en niet te vergeten hapjes en drankjes. Zo hadden we het ons voorgesteld toen we ruim een jaar geleden de planning voor de realisatie van “Dagvlinders in Fryslân, veranderingen vastgelegd” aan het maken waren.

Maar het werd helaas steeds meer duidelijk dat zo’n feestelijke bijeenkomst er niet in zal zitten door de Corona-maatregelen.

Toch vinden we dat we dat het verschijnen van ons nieuwe boek een officieel tintje moet krijgen. En daarom zal uw voorzitter op dinsdag 13 april het eerste exemplaar van “Dagvlinders in Fryslân, veranderingen vastgelegd” officieel uitreiken aan de directeur van het Fryske Gea, de heer Henk de Vries. Dat zal in de buitenlucht moeten gebeuren, en wel bij het hoofdkantoor van het Fryske Gea in Olterterp.

Graag had ik jullie als leden van de Vlinderwerkgroep Friesland daar allemaal bij uitgenodigd, maar helaas: door de Corona-voorschriften mogen hier maar een paar mensen bij aanwezig zijn. Natuurlijk zullen we zorgen dat een fotograaf verslag gaat doen van deze bijzondere gebeurtenis, zodat we achteraf toch verslag kunnen doen van deze overhandiging.

Dramatisch, ja, dramatisch! Gaan we ze verliezen?

Het is géén vijf voor twaalf voor de Veenhooibeestjes in het Fochtelooërveen, ik denk in seconden ...

Opnieuw een vreselijk jaar voor de zeldzame Veenhooibeestjes!! Schreef ik over 2019 dat ik zo'n laag aantal niet eerder had met monitoren, de piekdag had in 2020 nog niet eens de helft van de piekdag in 2019!!!

2018, 2019 en dit jaar ook, verdampte het Fochtelooërveen terwijl je er naar keek. Ik hield m'n hart opnieuw vast voor het Eenarig wollegras en wat voor gevolgen de warmte in combinatie met de droogte daarop heeft gehad.

De belangrijkste nectarplant voor de Veenhooibeestjes, Dopheide, deed het op de laag gelegen stukken erg goed. Het waren delen waar tot een paar jaar geleden altijd water stond met daarin het Veenmos. Het is altijd nog wel wat vochtiger dan het hoger gelegen deel waar voorheen ook redelijk wat Dopheide stond. Het verplaatst zich.

De waardplant, het Eenarig wollegras, was vorig jaar al erg beroerd, het kon niet slechter. Er is geen kans op herstel geweest en van de mooie pollen Eenarig wollegras, zijn nu nog maar ielige polletjes over. Doordat het niet heeft kunnen herstellen ziet het er diep, diep triest, eigenlijk rampzalig uit.

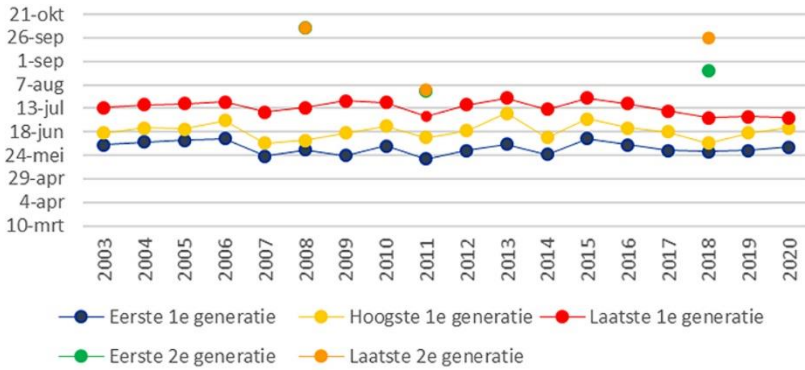

Links de 'pollen' van nu, rechts de gezonde pollen van voorheen.

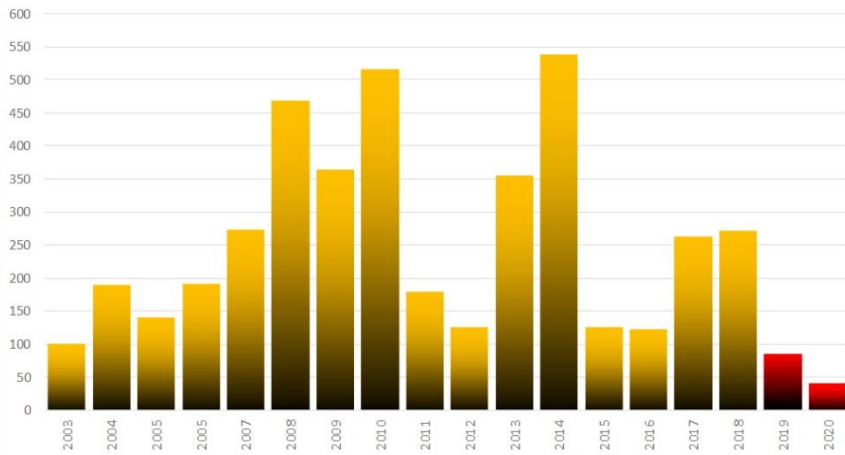
De weersomstandigheden waren niet gelijk aan de jaren met een (zeer waarschijnlijke) tweede generatie en verwacht het dit jaar dan ook niet. Maar, ik zal het monitoren. Met het lage aantal in de piek van de vliegtijd, verwacht ik geen massale uitvlucht van nakomelingen.

De diagrammen bij dit artikel staan op pag. 7.

Eerste-, hoogste- en laatste waarneming 1e generatie en eerste en laatste waarneming 2e generatie veenhooibeestjes

Hoogste aantal veenhooibeestjes gezien op één dag

Nachtvlinderwaarnemingen vanuit Het Blauwe Bos en het Burgumer Mar gebied 2020 Reinder Wijma

Burgumer Mar

Dit jaar mocht ik wederom een vergunning van Staatsbosbeheer ontvangen om te nachtvlinderen rond het Burgumer Mar. Het afgelopen jaar is dit gebied wat intensiever geïnventariseerd omdat is gebleken dat de lijst van dit gebied verre van compleet is. Er konden over 2020 maar liefst 61 nieuwe soorten (macro en micro) aan de lijst toegevoegd worden.

De avond van 13 augustus was bijzonder warm en de onweersbuien lagen op de loer. Op goed geluk toch maar naar de oostzijde van het Burgumer Mar gegaan om mijn geluk te beproeven. Het geluk was aan mijn zijde want overal rondom was onweer te zien en te horen maar tot plm. 2 uur bleef het droog op mijn plekje. Dit leverde 105 soorten macrovlinders op wat een record is voor het gebied. O.a. verscheen op het laken een exemplaar van de Glanzende Marmeruil (*Pseudeustrotia candidula*), de zesde waarneming voor Nederland. Dit is een dwaalgast met het centrale deel van

Glanzende
Marmeruil
(*Pseudeustrotia
candidula*)

Duitsland als dichtstbijzijnde verspreidingsgebied. Toevallig hadden Siep en Jannie in 2019 een exemplaar in het Wijnjeterperschar. Verder nieuw voor het gebied waren die avond o.a. een Groene Korstmosuil (*Nyctobrya muralis*), Donkergroene Korstmosuil (*Cryphia algae*) en Bijvoetdwerghspanner (*Eupithecia innotata*).

De meest vermeldenswaardige waarneming eerder in 2020 was de eerste waarneming in Friesland van de Vikingmot (*Ostrinia palustralis*), een mooie en kleurrijke grasmot. Deze soort is nu ongeveer 10 jaar bekend uit Nederland vanuit het oosten van de provincie Groningen en Drenthe. Het is een soort met vooral een oostelijke en noordelijke verspreiding in Europa. De populatie in het uiterste

Vikingmot
(*Ostrinia
palustralis*)

noordoosten van ons land is de meest westelijke van het totale verspreidingsgebied. Behoorlijk onverwacht verschenen er op de avond van 21 mei 2 exemplaren op het laken. Een week later werd de soort wederom waargenomen in het gebied. Er zal hier dus een populatie zitten. In 2020 bleek de soort ook in het westen van de provincie Groningen waargenomen te zijn dus de soort is zich vermoedelijk aan het uitbreiden. Omdat de waardplant waterzuring geen zeldzame plant is zal de soort wellicht ook op andere plaatsen in de provincie opduiken.

Blauwe Bos

Ook het Blauwe Bos bij Haule is weer volop geïnventariseerd in 2020. Helaas kon vanwege de weersomstandigheden de geplande excursie van de vlinderwerkgroep hier niet plaatsvinden. In totaal zijn 57 nieuwe soorten (macro en micro) aan de lijst toegevoegd. Er zijn nu 282 soorten macrovlinders waargenomen. Interessante nieuwe soorten zijn de Groenige Orvlinder (*Polyphoca ridens*) en de Gele Duinrietboorder (*Photedes fluxa*). De laatste soort komt ondanks wat de naam doet vermoeden ook op enkele plaatsen in het binnenland voor en is o.a. bekend van het nabij gelegen Fochteloërveen.

Het Blauwe Bos blijkt een echt bolwerk te zijn van het Eikenblad (*Gastropacha quercifolia*). In Juni verschenen tientallen exemplaren op een vergrast stuk heide op het laken. De soort lijkt erg lokaal want enkele honderden meters verderop werd enkele dagen later geen enkel exemplaar waargenomen tijdens vergelijkbare weersomstandigheden.

Samen met Andy Saunders hebben we enkele feromonen geprobeerd om wespvlinders te lokken. De Frambozenglasvlinder (*Pennisetia hylaeiformis*) had ik zelf met mijn vrouw eerder al op feromonen in het gebied in aantal gevangen.

Framboos is een veel voorkomende soort in het gebied en deze wespvlinder is er volop aanwezig. Langs het fietspad hadden we binnen enkele minuten al een

Eikenwespvlinder
(*Synanthedon vespiformis*)

drietal Frambozenglasvlinders gevangen. Iets verderop werd aan een zonnige bosrand met oudere eiken geprobeerd om de Eikenwespvlinder (*Synanthedon vespiformis*) te lokken. In ongeveer een uur hadden we 5 exemplaren gevangen, een mooi en onverwacht goed resultaat. Deze soort is nieuw voor het gebied.
Foto's bij dit artikel: Reinder Wijma

Geen racisme in de vlinder wereld!

Foto: Andy Saunders

Buxusmotten
in Sneek,
12-09-2020.

Het Roesje Hemmo Muntingh

Woensdag 20 juli 2016 maakte ik mijn dagelijks rondje in de tuin in St.-Jacobiparochie waarbij ook inspectie van onze tuinkas onderdeel was. Op de deurstijl zag ik een vlindertje zitten en bij nadere beschouwing kon ik die niet op naam brengen. Daarom snel naar huis gelopen om mijn fotoestel te halen in de hoop dat de vlinder er nog steeds zou zitten. Ik had geluk en kon het vlindertje fotograferen. Thuis de “Beknopte veldgids Nachtvlinders” er bij gepakt en kon toen vaststellen dat het vlindertje een Roesje (*Scoliopteryx libatrix*) was.

Een geweldige ontdekking voor mij want onze jongste dochter heet Roeselinde en we noemen haar vaak liefkozend Roesje. Sinds die tijd heeft onze dochter dus haar “eigen” vlindertje.

Grote vuurvliinder: op zoek naar eitjes niet groter dan een speldenknop

Op 18 februari 2021 werd op de online natuurrubriek 'Nature Today' (<https://www.naturetoday.com/intl/nl/home>) een artikel gepubliceerd over de zoektocht naar eitjes van de grote vuurvliinder in de Rottige Meenthe en de Brandemeer.

Een aantal leden van de Vlinderwerkgroep Friesland deed als vrijwilliger mee met deze inventarisatie. Het leek me leuk om het artikel hier integraal weer te geven.

De zeer zeldzame grote vuurvliinder komt alleen voor in de Weerribben in Overijssel en in de Rottige Meente en Brandemeer in Friesland. Het is belangrijk om de verspreiding van deze soort te volgen. In juli 2020 hebben De Vlinderstichting en Staatsbosbeheer met steun van vrijwilligers en de provincie Friesland een inventarisatie van eitjes uitgevoerd in de Rottige Meente en Brandemeer.

Grote vuurvliinder, een mannetje op kattenstaart

De grote vuurvliinder vliegt hartje zomer. Het vrouwtje zet haar eitjes in juli en augustus af, uitsluitend op waterzuring in de warmte en openheid tussen vegetaties met zegges of riet. Het zoeken en tellen van de eitjes is ontzettend tijdrovend. Vandaar dat er in de zomer van 2020 een vrijwilligersoproep werd gedaan voor het

Friese deel van het verspreidingsgebied van deze vlinder. Al snel hadden 25 vrijwilligers zich aangemeld voor de telwerkzaamheden in de Rottige Meente en Brandemeer. Na een (online) instructie en een veldexcursie, werden eind juli 2020 gedurende zes dagen eitjes gezocht. In tweetallen doorkruisten de vrijwilligers het gebied. De crèmewit gekleurde eitjes, in de vorm van een kardinaalsmuts, voerden ze in via de App NDFP-invoer. In totaal zijn in 2020 tijdens de tellingen 1615 eitjes waargenomen. Dit is ruim meer dan de 780 die in 2012 werden geteld tijdens een vergelijkbare inventarisatie.

Richtje van den Berg (25) en Minke van den Berg(27):

“Bij hoge temperaturen ploeteren door het veen, soms wel uren lang. Elke waterzuring omdraaien en hopen dat je een eitje vindt. Op een gegeven moment heb je de eerste eitjes gevonden, wat geeft dat een euforisch gevoel! Dit betekent dat hier weer zo een ontzettend mooie grote vuurvlinder is langs gefladderd en haar eitjes heeft afgezet. Ik heb deze vlinder nu drie keer gezien en ben zo onder de indruk van deze mooie oranje gekleurde vlinder dat ik heb besloten om ieder jaar als vrijwilliger te inventariseren om de verspreiding in de Rottige Meente en Brandemeer in beeld te brengen.”

Vrijwilligersimpressie (Bron: Richtje van den Berg)

Ongeveer 200 van de gevonden eitjes werden aangetroffen in Brandemeer, een recent ontstane populatie. De grote vuurvlinder heeft de afgelopen jaren terrein verloren in de Bancopolder (laatste waarneming 1997) en De Wieden (laatste waarneming 2014), maar is nu dus duidelijk succesvol in Brandemeer. Na de eerste vondst in 2006 van een klein aantal eitjes door Henk Ruiter (vrijwilliger, en

De eitjes van de grote vuurvlinder, zo klein als een speldenknop

voormalig beheerder van Staatsbosbeheer), worden er jaarlijks kleinere of grotere delen van dit aangrenzende gebied onderzocht. Pas vanaf 2012 worden in dit gebied

ook daadwerkelijk jaarlijks eitjes aangetroffen. In 2018 ontdekte Richtje van den Berg - destijds stagiair bij Staatsbosbeheer - een tweede deelpopulatie van de grote vuurvlieder in Brandemeer, vier kilometer verwijderd van de eerste kolonisatie. De resultaten van afgelopen zomer bevestigen dat het ook hier gaat om een geslaagde kolonisatie, die nog steeds stand weet te houden. Een flinke opsteker voor beheerder Staatsbosbeheer.

Het beheer van Brandemeer is erop gericht het leefgebied van de grote vuurvlieder, en daarmee andere belangrijke soorten, te behouden en te verbeteren. Door het maaien van veenmosrietlanden en het verwijderen van spontane bosopslag wordt de open structuur met lage vegetatie behouden. Daarnaast wordt de wateraanvoer gereguleerd om het op het juiste peil te krijgen en te houden om verdroging tegen te gaan. Afgelopen jaren zijn er zones aangelegd en ingericht om geïsoleerde

De ligging van de Rottige Meente en Brandemeer ten opzichte van de Weerribben

gebieden met elkaar te verbinden en dus het leefgebied te vergroten. Binnen een aantal jaren wordt er gestart met de inrichting van een verbindingszone tussen de Rottige Meente en de Weerribben. Naast de grote vuurvlieder zullen ook soorten als de otter en de zwarte stern hiervan profiteren.

Dit project werd uitgevoerd met hulp van 25 vrijwilligers en kreeg financiële steun van de provincie Friesland.

Tekst: Manon van Wesel, Staatsbosbeheer en Henk de Vries, De Vlinderstichting
Foto's: Kars Veling; Henk de Vries; Richtje van der Berg; Bert van Rijsewijk
Kaartje: OpenTopoMap

Tja, bijzonder was het zeker afgelopen jaar in vele opzichten. “Afstand houden”, waren dé kernwoorden van 2020 en nóg steeds in 2021. Of kunnen we het woord “vaccinatie” beter aan 2021 koppelen? Hopelijk kunnen we straks weer met de lakens op afstand, maar toch samen (nacht)vlinderen met de VWF-leden! Het nacht-vlinderen stond als enkeling natuurlijk niet stil. Zo heb ik wel gewoon het laken en de vlinderval opgesteld en soms mooie nieuwe tuinsoorten mogen vangen in mijn woonplaats Opende (Gr.). Dit wordt misschien een saaie opsomming van allemaal vlinders, maar ga dit beslist lezen. Het zal u niet tegenvallen, want er komen hele bijzondere vlinders voorbij!

Vanaf midden mei begonnen de nieuwe soorten binnen te stromen. In mei 2012, 2013, 2018 en nu ook weer in mei 2020 brengt de *Eupithecia insigniata* (fruitboomdwergspanner) weer op 6 dagen een bezoek aan onze tuin. Dit

*Eupithecia
insigniata*
(fruitboom-
dwergspanner)

is toch een dwergspanner, die niet veel gezien wordt in Nederland. In 2018 heb ik eitjes kunnen verkrijgen, door een ♀ en ♂ in een kooi bij elkaar te brengen en daar kwamen ook 8 mooie rupsen uit; die zijn verpopt.....maar helaas zijn er nooit imago's uit gekomen.

Op 21 mei kwamen er 3 nieuwe macro-soorten op het laken. Allereerst de prachtige *Furcula bifida* (wilgenhermelijnvlinder), daarna de *Nola confusalis* (vroeg visstaartje) en de *Hypena rostralis* (hopsnuituil) bij een temp van $\pm 15^\circ$, totaal 54 macro's en 9 micro's. De micro's werden ook op de kiek vastgelegd of gevangen om zo, vaak met behulp van Gerrit Tuinstra, tot een naam te komen. Op 23 mei zat er een *Teleiopsis diffinis* (fraaie korrelpalpmot) in de lichtval een algemene soort alleen in de provincie Groningen zijn niet veel stippen zichtbaar. Op 31 mei kregen wij overdag onverwachts bezoek van een weidebeekjuffer onder onze overkapping. Helaas geen foto kunnen maken, maar zeker een leuke waarneming zo in de bebouwing.

Eupithecia pulchellata
(vingerhoeds-
kruiddwerg-
spanner).

Op 2 juni kwam er plots een mooi gekleurd dwergspannertje op het laken, de *Eupithecia pulchellata* (vingerhoedskruiddwergspanner). Echter deze heeft een neefje *Eupithecia linariata* (vlasbekdwergspanner), die er behoorlijk op lijkt. Met dank aan Gerrit, zijn we er toch van overtuigd dat dit de *pulchellata* moet zijn!

Op dezelfde avond zat er een prachtig micro-vlindertje in de vlinderval, met zeer weinig stippen op de Nederlandse kaart, nl de *Cydia illutana* (doffe sparspiegelmot). Op 12 juni landde de *Deltote uncula* (zilverhaak) op het laken, ook echt beestje wat op de zandgronden voorkomt. En de prachtige *Leucoma salicis* (satijnvlinder) deed onze tuin ook een bezoekje voor het eerst aan. Op 14 juni zat er voor het eerst een mooi getekend exemplaar van een granietmot en wel de *Scoparia pyralella* (oranje granietmot) in de vlinderval. Ook daar staan weinig stippen van op de Nederlandse kaart.

Cydia illutana (doffe sparspiegelmot)

Links:
Scoparia pyralella
(oranje granietmot)

Lozotaeniodes formosana
(stipjesbladroller)

Ook zaten er toen nog 5 nieuwe micro tuonsoorten in de val.

Op 13 juli zat er voor de eerste keer in de vlinderval, nl. de *Lozotaeniodes formosana* (stipjesbladroller) een prachtig getekende bladroller en heel herkenbaar. Deze wordt in het noordelijke 3 provincies wat minder vaak gezien, dan de rest van Nederland. Ook zat er nog een vrij zeldzame *Ypsolopha sylvella* (gele spitskopmot) in de val, weer een nieuwe tuonsoort.

Op 19 juli kwam er een mannetje *Euthrix potatoria* (rietvink) voor het eerst onze tuin bezoeken en zocht een veilig plekje in de vlinderval. Een hele gewone soort, maar nog nooit eerder in onze tuin waargenomen.

Op 23 juli weer 3 nieuwe soorten kunnen bijschrijven, waarvan de *Cymolomia hartigiana* (leemvlekbladroller) wel een hele bijzondere is. Hier staan maar 2 stippen

Cymolomia hartigiana
(leemvlekbladroller)

Ypsolopha sylvella (gele
spitskopmot)

in de 3 noordelijke provincies, waarvan allebei in Groningen.

Op 26 juli weer een bijzondere micro in de vlinderval, de *Blastodacna atra* (appelkwastmot), ook hier maar weer een paar stippen op de kaart van Nederland. Op 31 juli kwam ik wat later dan normaal bij de lichtval...de ochtend was al begonnen.

Blastodacna atra (appelkwastmot)

Heliiothis viriplaca (lichte daguil)

Toen ik daar aankwam, zat er een grote macro op de fitting van de lamp. En het bleek om de *Heliiothis viriplaca* (lichte daguil) te gaan. Hier staan alleen aan de kust van Noord-en Zuidholland stippen.

Het hield maar niet op, met de nieuwe en speciale soorten. Zo kwam er op 8 augustus een wel hele mooie trekvlinder naar onze tuin, de *Eublemma purpurina* (prachtpurperuiltje). Ook hier zat deze vlinder op de buitenkant van de vlinderval. Er waren al berichten rondgegaan dat er exemplaren her en der waren gezien in Nederland en nu dus ook in Opende (Gr.) Ook de *Xestia sexstrigata* (zesstreepuil) zat nog in dezelfde vlinderval die dag. En het ging maar door. Ook kreeg

Eublemma purpurina
(prachtpurperuiltje)

ik bezoek van een *Hyles gallii* (walstropijlstaart) in de vlinderval op 14 augustus. Prachtige waarneming van zo'n mooie pijlstaart.

Op 16 augustus zat er de langverwachte *Cryphia algae* (donkergroene kortsmosuil) in de vlinderval. Ook deze werd overal waargenomen, maar in het noorden nog niet veel waargenomen.

Hyles gallii (walstropijlstaart)

Cryphia algae (donkergroene kortsmosuil)

Uit betrouwbare bron kreeg ik te horen dat er rupsen van de *Calophasia lunula* (vlasbekuiltje) in Lauwersoog zaten. Dus de stoute schoenen aangetrokken en op 2 september inderdaad 1 hele rups gevonden, maar was er wel heel blij mee!

*Cydalima
perspectalis*
(buxusmot)

Calophasia lunula (vlasbekuiltje, rups)

En ja hoor op 14 september deed ook eindelijk de *Cydalima perspectalis* (buxusmot) een bezoek aan onze tuin. Het was gewoon het wachten op. Deze vlinder rukte al steeds meer vanuit het zuiden omhoog en nu kwam deze ineens op het laken zitten (4 stuks, gelijk). En er streek nog een mooi soort neer en wel de *Mythimna l-album* (witte l-uil). Ook hier staan nauwelijks stippen in de noordelijke provincies.

Al met al een hele lijst en uiteindelijk 16 nieuwe macro-soorten (imago of rups) en 43 micro-soorten in 2020. Mijn tuinsoortenlijst is nu opgelopen tot 337 macro's en 375 micro's én 23 dagvlinders in een tijdsbestek van bijna 10 jaar. En elk jaar komen er nog steeds nieuwe bij, dus het blijft nog steeds spannend wat er in de val en/of op het laken terecht komt.

Mythimna l-album (witte l-uil)

Foto's bij dit artikel: Anneke van der Veen

Inventarisatie en vergelijking nachtvlinders Gerrit Tuinstra

Inleiding

In het voorjaar van 2020 kreeg ik toestemming om nachtvlinders te inventariseren in een terrein in de bossen van Beetsterzwaag. In diverse jaren in het verleden heb ik hier ook gekeken naar nachtvlinders. Het doel van de inventarisatie was om de soortenlijst van het gebied completer te maken, om beter inzicht te krijgen in de in het gebied aanwezige nachtvlinderfauna, vooral wat betreft de zgn. micronachtvlinders, en tevens om na te gaan of een aantal in het verleden waargenomen bijzonderheden nog steeds in het gebied voorkomt. Met het verlenen van de toestemming stelde de eigenaar de vraag of het mogelijk zou zijn om een vergelijking te maken tussen de waarnemingen van 2020 en de eerder gedane waarnemingen. Dit mede naar aanleiding van de veranderingen die het gebied heeft doorgemaakt, waarbij delen van het bos werden gekapt en omgevormd tot heide. Dit artikel geeft een beknopte impressie van de resultaten van de inventarisatie in 2020 en gaat in op de vergelijking van 2020 met eerdere jaren – voor zover dit mogelijk is!

Inventarisatie 2020

In 2020 werd het gebied 12 keer bezocht. Er werd acht keer met licht geïnventariseerd (een felle lamp geplaatst voor een rechtopstaand, strak gespannen wit laken) (figuur 1) en drie keer met smeer (zoet mengsel gesmeerd op

boomstammen waar nachtvinders op af komen) (figuur 2). Soms werd er met één opstelling (laken+lamp) gewerkt en in dat geval betrof het een 400 watt HPL-lamp (hogedruk kwikdamplamp). Soms werd er met twee opstellingen gewerkt, waarbij de tweede opstelling voorzien was van een 160 watt ML-lamp (menglichtlamp). Op deze laatste lamp worden over het algemeen wat meer micro's aangetroffen dan op de sterkere lamp. Een paar keer werden daarnaast een beperkt aantal zichtwaarnemingen gedaan, dus buiten het licht en de smeer om, en er werd een keer een feromoon (kunstmatig sexlokstof) ingezet om de aanwezigheid van bepaalde soorten bladrollers te kunnen vaststellen. Tijdens de 12 bezoeken werden in totaal 423 verschillende soorten nachtvinders waargenomen; 262 soorten macronachtvlinders en 161 soorten micronachtvlinders.

Figuur 1: opstelling met de 160 watt ML-lamp. (Foto: G. Tuinstra)

Zoals eerder al aangegeven werd, is er ook al in voorgaande jaren in het gebied onderzoek gedaan naar de nachtvinders. De eerste waarneming (van de inventariseerder en auteur van dit verslag) stamt reeds uit 1998, maar het betreft hier slechts een enkele waarneming. In 1999 werd voor het eerst met licht geïnventariseerd, wat een veel grotere waarnemingenreeks opleverde. Inmiddels zijn er waarnemingsgegevens van nachtvinders uit 16 verschillende jaren, uit de periode van 1998 tot en met 2020, van het gebied. In 10 van die jaren is er (ook) geïnventariseerd met kunstlicht. Het gaat daarbij om 542 verschillende soorten; 333 soorten macronachtvlinders en 209 soorten micronachtvlinders.

Figuur 2: gesmeerd op een boomstam.
(Foto: G. Tuinstra)

De verwachting is dat er bij (intensief) vervolgonderzoek nog enkele tientallen soorten macronachtvlinders bij kunnen komen, die dus tot nu toe nog niet waargenomen zijn. In totaal zal het dan gaan om naar schatting circa 360 soorten macronachtvlinders. Ruwweg is de verhouding macro's-micro's in Nederland ongeveer 1:2. Dit zou betekenen dat er in het gebied waarin het terrein ligt circa 720 soorten micronachtvlinders zullen voorkomen en dat het totaal aantal soorten in het gebied circa 1.080 bedraagt. Let wel: dit is een uiteraard een zeer ruwe inschatting! Dat er veel variatie in het gebied aanwezig is, qua nachtvlinders, is wel duidelijk!

In verhouding staan er in de totaalijst van 2020 veel soorten micronachtvlinders, zeker vergeleken met voorgaande jaren. Dit komt doordat er in het verleden veel

minder intensief naar de micronachtvlinders is gekeken, mede omdat het niet een eenvoudige groep binnen de nachtvlinders betreft, met veel kleine en erg op elkaar lijkende soorten. Ook in 2020 is de groep niet volledig onderzocht. Zo is er nog vrijwel niet specifiek genoeg gekeken naar de kokermotjes (familie Coleophoridae) vanwege de grote uiterlijke gelijkenissen. Voor goede determinatie is veelal onderzoek naar de genitaliën van de imago's noodzakelijk en dat kost veel tijd. Toch is het zeker de moeite waard om dat in de toekomst nog te gaan doen!

Bijzonderheden – in 2020 en eerder

Eerder werd al aangegeven dat de inventarisatie in 2020 mede uitgevoerd is om na te gaan of bepaalde bijzondere soorten, die eerder in het gebied waargenomen werden, er nog steeds zouden voorkomen. Omdat er in het verleden onvoldoende naar de micronachtvlinders gekeken is, is die groep hier buiten beschouwing gelaten. De volgende bijzondere soorten, die in het verleden waargenomen zijn, stonden op het 'doelsoortenlijstje' voor 2020:

- *Deileptenia ribeata* (satijnen spikkelspanner)
- *Eupithecia selinata* (eppedwergspanner)
- *Leucodonta bicoloria* (tweekleurige tandvlinder)

- *Meganola strigula* (donker visstaartje)
- *Griposia aprilina* (diana-uil)
- *Mniotype satura* (roestuil)
- *Polia bombycina* (bruine heide-uil)

Deileptenia ribeata (satijnen spikkelspanner)

Vlindernet (2020): ‘Vrij zeldzaam. Komt vooral voor in het grensgebied Friesland, Groningen en Drenthe en op de zandgronden in het midden van het land. In 2009 is de soort voor het eerst ook waargenomen in Zuid-Limburg. Rode lijst: niet bedreigd.’

In het betreffende terrein werd de soort vier keer waargenomen, in de jaren 2000, 2001 en 2005. In 2020 werd de soort niet gezien! Waardplanten van de soort zijn diverse soorten loof- en naaldbomen, met een voorkeur voor naaldbomen (Voogd 2019). Het ontbreken van de soort in 2020 zal dus niet liggen aan veranderingen in de aanwezigheid van de voedselplant.

Eupithecia selinata (eppedwergspanner)

Vlindernet (2020): ‘Zeer zeldzaam. Komt lokaal en zeer verspreid over het land voor, vooral in de oostelijke helft van het land. Rode lijst: ernstig bedreigd.’

Zowel in 2000 als 2005 werd deze soort in het terrein gezien. Exact 20 jaar na de eerste waarneming, op 13 juni 2000, werd opnieuw een exemplaar waargenomen. De soort is dus nog steeds aanwezig in het gebied. Rupsen van de soort leven op diverse schermbloemigen (Voogd 2019).

Meganola strigula (donker visstaartje)

Vlindernet (2020): ‘Zeldzaam. Een soort die slechts af en toe verspreid over het land wordt waargenomen. Rode lijst: ernstig bedreigd.’

Deze zeldzaamheid in Nederland werd in 2000 en 2005 waargenomen in het terrein. De soort, die het hoogst op het lijstje van bijzonderheden stond, is in 2020 niet waargenomen. Ook voor deze soort zal het ontbreken in 2020 niet liggen aan de voedselplant eik (Voogd 2019). De soort wordt in Nederland sporadisch waargenomen terwijl de voedselplant overal in voldoende mate aanwezig is. Dit kan wijzen op speciale omstandigheden die de soort stelt aan zijn biotoop.

Leucodonta bicoloria (tweekleurige tandvlinder)

Vlindernet (2020): ‘Zeldzaam. Komt lokaal voor op de zandgronden in het binnenland en zeer lokaal in de duinen. Rode lijst: bedreigd.’

In het verleden werd de prachtige tweekleurige tandvlinder in het terrein gezien in de jaren 1999, 2000, 2001 en 2005. In 2020 is de soort in vijf verschillende nachten waargenomen, met in totaal maar liefst 35 exemplaren. Blijkbaar is het terrein zeer geschikt voor de vlinder, gezien deze aantallen, alsook het in veel mindere mate

voorkomen van de soort elders in Friesland. De tweekleurige tandvlinder leeft monofaag op berk (Voogd 2019), een soort die in algemeen is in het gebied.

Figuur 3: tweekleurige tandvlinder (*Leucodonta bicoloria*). (Foto: G. Tuinstra)

Gripesia aprilina (diana-uil)

Vlindernet (2020): ‘Vrij zeldzaam. Een soort die verspreid over het land af en toe wordt waargenomen, vooral op de Veluwe, in Friesland en in Zuid-Limburg; het aantal waarnemingen lijkt sinds 2000 iets toe te nemen. Rode lijst: niet bedreigd’.

Deze prachtige vlinder werd in 2000, 2001, 2003, 2005 en 2006 in het terrein waargenomen, zowel op licht als op smeer. In 2020 werd steeds één exemplaar gezien op 9 en 21 oktober, beide keren op smeer. De diana-uil is een echte najaarssoort waarvan de rupsen leven op eik (Voogd 2019).

Mniotype satura (roestuil)

Vlindernet (2020): ‘Vrij zeldzaam. Komt vrijwel alleen voor op de Veluwe en op de zandgronden in Friesland en in Drenthe; daarbuiten af en toe een waarneming. Rode lijst: bedreigd’.

In zowel 1999 als 2005 werd de roestuil gezien, zowel op smeer als op licht. In 2020 werd de soort, waarvan de rupsen leven op allerlei kruidachtige planten zoals walstro en zuring, alsook op braam, kamperfoelie, struikheide en blauwe bosbes (Voogd 2019), niet waargenomen.

Polia bombycina (bruine heide-uil)

Vlindernet (2020): ‘Zeldzaam. Komt lokaal en verspreid voor in de duinen en op de zandgronden in het binnenland. Rode lijst: ernstig bedreigd.’

In 2000 en 2001 werden van de bruine heide-uil drie waarnemingen gedaan, allen op licht. Daarna, en dus ook in 2020, werden geen waarnemingen meer gedaan van deze landelijk zeldzame en ernstig bedreigde soort. Waardplanten van de soort zijn allerlei kruidachtige planten zoals bijvoet, walstro en zuring (Voogd 2019).

Een aantal van de hierboven genoemde bijzondere soorten is dus in 2020 opnieuw gezien, de andere niet. Dat die soorten niet gezien zijn hoeft niet perse te betekenen dat ze ook niet meer in het gebied aanwezig zijn, omdat er in 2020 slechts een beperkt aantal keer naar nachtvlinders gekeken is. De afwezigheid zal in ieder geval niet aan de voedselplanten liggen, want die zullen allen waarschijnlijk nog aanwezig zijn. Wel kunnen de veranderde omstandigheden de oorzaak zijn van het eventuele verdwijnen van een of meerdere soorten. De beide waarnemingen van het donker visstaartje werden in 2000 en 2005 gedaan bij een aantal oude eiken die destijds in een (zuidelijke) bosrand stonden, d.w.z. op een relatief beschutte en warme locatie. Thans staan deze eiken er nog steeds, maar vrij in het gebied, omdat het bos ten noorden van de eiken grotendeels is gekapt waardoor het milieu ter hoogte van de vindplaats sterk is gewijzigd. Mogelijk is dit een oorzaak van het (mogelijke) verdwijnen van de soort. Maar er kunnen natuurlijk ook andere oorzaken zijn!

Soorten van de voorlopige rode lijst

Hierboven werd een aantal keer ‘rode lijst’ genoemd. Deze rode lijst heeft in Nederland geen officiële status en wordt derhalve ook wel de ‘voorlopige rode lijst’ genoemd (Ellis et al. 2013). In deze lijst zijn alleen de macronachtvlinders opgenomen.

Hoewel inmiddels de status voor bepaalde soorten alweer herzien zou kunnen worden, geeft het toch een heel aardig beeld van de zeldzaamheid en/of achteruitgang van soorten in Nederland. Hieronder volgt een opsomming van het aantal waargenomen soorten per status:

- thans niet bedreigd 190 soorten
- gevoelig 27 soorten
- kwetsbaar 77 soorten
- bedreigd 28 soorten
- ernstig bedreigd 3 soorten

De drie soorten met de status ‘ernstig bedreigd’ zijn *Eupithecia selinata* (epedwergspanner), *Meganola strigula* (donker visstaartje) en *Polia bombycina* (bruine heide-uil). Alle drie soorten werden hierboven reeds genoemd en alleen *Eupithecia selinata* werd in 2020 (opnieuw) waargenomen.

De hierboven eveneens genoemde *Leucodonta bicoloria* (tweekleurige tandvlinder) heeft de status ‘bedreigd’ op de voorlopige rode lijst. Omdat van deze soort een

behoorlijk aantal exemplaren waargenomen werd (35 exx. in 2020), kan deze soort wel als ‘specialiteit’ van het terrein worden aangemerkt.

Vergelijking 2020 met eerdere jaren

De vraag om een vergelijking te maken van de resultaten in 2020 met de resultaten van eerdere jaren, is niet gemakkelijk te beantwoorden! Dit heeft alles te maken met het feit dat de inventarisaties in de verschillende jaren niet exact op eenzelfde wijze hebben plaatsgevonden en eveneens het feit dat er maar een beperkt aantal keer geïnventariseerd is, waardoor er nog geen volledig beeld is van de aanwezige nachtvlinderfauna. Dit laatste geldt zeker voor het jaar 2020, met daarin een beperkte onderzoeksintensiteit. Daarbij komt dat 2020 een bijzonder seizoen was, als het gaat om weersomstandigheden – die heel belangrijk zijn voor het waarnemen van nachtvlinders. Avonden met gunstige omstandigheden (warm, bewolkte lucht, geen wind) zijn optimaal voor een grote activiteit van nachtvlinders. In 2020 waren vooral in het voorjaar, tot in juni, de omstandigheden verre van optimaal. Daarna waren er juist een aantal zeer goede avonden, voor het waarnemen van nachtvlinders, bijvoorbeeld 13 en 26 juni.

Toch is er geprobeerd een vergelijking te maken met eerdere jaren. Er is voor gekozen om 2020 te vergelijken met de jaren 1999 t/m 2001 en dan te kijken naar alleen de soorten die ‘op licht’ zijn waargenomen. Ook hierin zit weer een factor die maakt dat de gegevens niet optimaal met elkaar te vergelijken zijn, want in 2020 is soms gebruik gemaakt van twee lichtopstellingen, terwijl dit in de jaren 1990 t/m 2001 er altijd maar één was. Daarbij komt dat er destijds een andere lamp gebruikt werd (250 watt HPL), wat ook weer verschillen geeft in het aantal soorten en mogelijk in de waargenomen soorten. Nog een beperkende factor is het genoteerde aantal exemplaren. In 1999 t/m 2001 is niet iedere avond het aantal exemplaren per soort genoteerd, wat later, en zeker ook in 2020 wel gedaan werd. Derhalve zijn alleen de soorten en het aantal soorten met elkaar te vergelijken, maar niet de talrijkheid van soorten!

De soortenaantallen per avond lagen in de nachten in de jaren 1999 t/m 2001 beduidend lager dan in 2020. Dit kan te maken hebben met de verschillende lampen die gebruikt zijn, alsook met de weersomstandigheden.

Om toch een vergelijking te kunnen maken, zijn voor de periode 1999 t/m 2001 de resultaten van 17 nachten vergeleken met de 8 nachten in 2020, waarop met licht werd gewerkt. Omdat de meeste vlinders een bepaalde vliegtijd hebben (periode in het seizoen waarin ze als imago actief zijn) is er wel voor gekozen om uitsluitend nachten in dezelfde periode met elkaar te vergelijken; ruwweg begin mei tot en met begin augustus.

Het volgende aantal soorten macronachtvlinders werd in de 17 resp. 8 nachten waargenomen:

- 17 nachten in 1999 t/m 2001 210 soorten
- 8 nachten in 2020 243 soorten

Een eenvoudige conclusie kan zijn dat de soortenrijkdom in 2020 behoorlijk is toegenomen, ten opzichte van 1999 t/m 2001. Zeker als er gekeken wordt naar het aantal nachten: 8 in 2020 en 17 in 1999 t/m 2001. Echter, dit is waarschijnlijk een zeer voorbarige conclusie. Mogelijk heeft het groter aantal waargenomen soorten in 2020 te maken met de (betere) weersomstandigheden en/of de gebruikte lampen!

Veranderde vegetatie

Omstreeks 2000 was het terrein een open plek in het omringende loof- en naaldbos. Het bos was hier en daar half-open. Nabij het terrein lag een laagte met een heideachtige vegetatie en een beperkte hoeveelheid open water. Ook op enige afstand lagen twee open terreinen, begroeid met m.n. heide. In de winter van 2007-2008 zijn de eerste werkzaamheden in het gebied uitgevoerd, waarbij een stuk bos is gerooid en de bovengrond afgeplagd. In een later stadium is er nog een stuk bos gerooid en de bovengrond afgeplagd. De oppervlakte bos is in 2020, ten opzichte van rond 2000, afgenomen en de oppervlakte ‘open terrein’ (begroeid met heide, grassen en kruiden) is toegenomen.

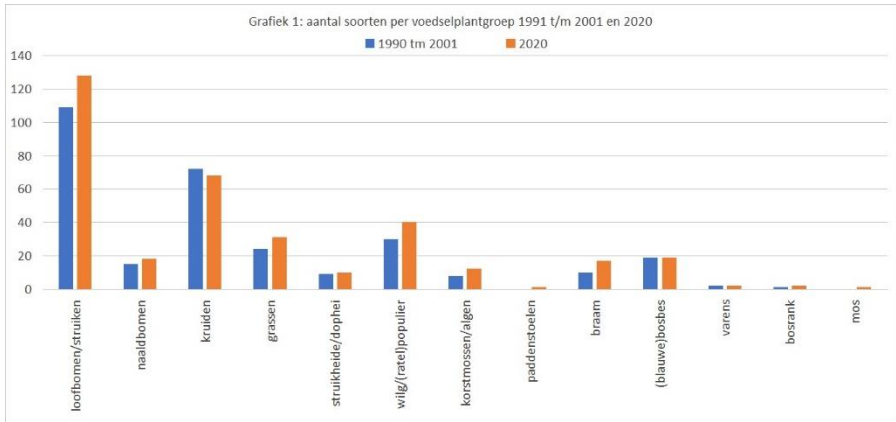
Soorten en vegetatietypen

Hieronder wordt geprobeerd een beeld te verkrijgen van de veranderingen in de nachtvlinderfauna, naar aanleiding van de veranderingen in het gebied, waarbij de oppervlakte bos kleiner geworden is en de oppervlakte open gebied (begroeid met heide, grassen en kruiden) groter geworden is.

37 soorten die in 1999 t/m 2001 wel waargenomen werden, zijn in 2020 niet waargenomen. 70 andere soorten werden in 2020 wel gezien, terwijl ze in 1999 t/m 2001 niet waargenomen zijn. De overige 183 soorten werden zowel in 1999 t/m 2001 als in 2020 gezien. Let wel, zoals eerder beschreven is er een beperkte onderzoeksintensiteit geweest in 2020, is er verschil in gebruikte lampen en uiteraard waren er verschillen in weersomstandigheden. Dat bepaalde soorten juist wel of niet gezien zijn hoeft niet persé te betekenen dat ze wel of niet voorkwamen of voorkomen in het gebied.

Voor de waargenomen soorten is gekeken naar de voedselplanten, dus waar de rupsen zich mee voeden. De genoemde voedselplanten, veelal niet heel specifiek (op soort), worden genoemd in ‘het nachtvlinderboek’, dat recent verschenen is (Voogd 2019). Vervolgens is er een indeling gemaakt van de soorten in een aantal ‘voedselplantgroepen’. Een soort kan daarbij in meerdere van deze groepen vallen. Soms is bijvoorbeeld (ratel)populier of wilg specifiek aangegeven als voedselplant en dan is de soort aangeduid in de groep ‘(ratel)populier of wilg’. Omdat (ratel)populier en wilg behoren tot de ‘loofbomen/struiken’ is de soort ook aangeduid bij deze groep. Ook zijn er soorten die zowel op ‘loofbomen/struiken’ leven alsook op ‘kruiden’. Opgemerkt moet worden dat struikheide in ‘het nachtvlinderboek’ gerekend worden tot de ‘loofbomen/struiken’. Overigens worden struikheide en dophei soms specifiek genoemd als voedselplant en dan worden die soorten aangeduid onder de ‘voedselplantgroep’ struikheide/dophei.

Het aantal soorten dat ingedeeld is in de verschillende ‘voedselplantgroepen’ wordt weergegeven in grafiek 1.

Grafiek 1: aantal soorten per voedselplantgroep.

De belangrijkste ‘voedselplantgroepen’, voor wat betreft de vergelijking van soorten naar aanleiding van de afname aan bos en de toename aan open gebied, zijn de volgende:

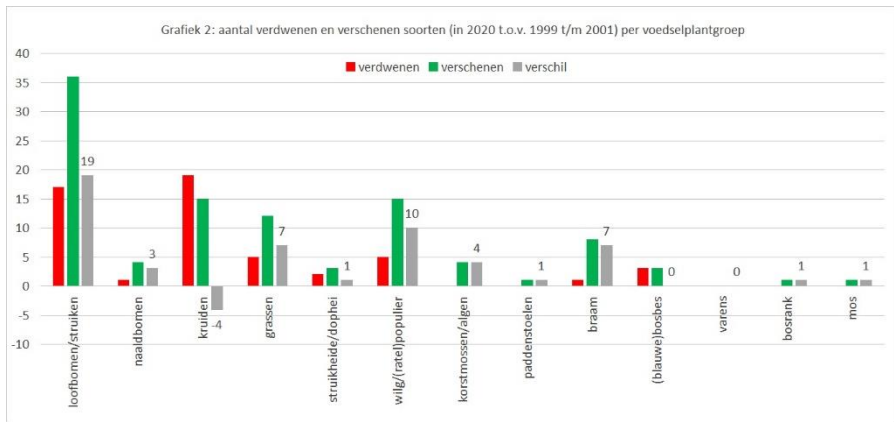
- loofbomen/struiken
- naaldbomen
- kruiden
- grassen
- struikheide/dophei

Analyse

Het is niet eenvoudig om een goede analyse en sluitende conclusie te maken. Diverse reeds genoemde redenen zijn hier de oorzaak van. Toch wordt hieronder geprobeerd om enige verklaring te geven aan de verkregen cijfers.

Naar aanleiding van de gewijzigde omstandigheden in het terrein, zou men kunnen verwachten dat de verhouding tussen soorten uit de gecombineerde ‘voedselplantgroepen’ ‘loofbomen/struiken/naaldbomen’ (ofwel bos) en ‘grassen/kruiden/struikheide/dophei’ (ofwel open gebied) anders is geworden, omdat er in 2020 een grotere oppervlakte open gebied is en dus een kleinere oppervlakte bos. De logische verwachting is dan dat er meer soorten van ‘open gebied’ zouden zijn en juist minder van ‘bos’. De getallen – gepresenteerd in grafiek 2 – laten juist een tegenovergesteld beeld zien! Hiervoor kan het best gekeken worden naar het verschil in verdwenen en verschenen soorten in de grafiek, dus de

grijze balkjes in die grafiek. Er is vooral een toename van soorten (22 soorten) te zien in de gecombineerde ‘voedselplantgroep’ ‘loofbomen/struiken/naaldbomen’ en veel minder in de groep ‘grassen/kruiden/struikheide/dophei’ (4 soorten). Als men alleen kijkt naar de groep ‘kruiden’ dan is hier zelfs een negatief getal te zien (-4 soorten).

Grafiek 2: aantal verdwenen en verschenen soorten, per voedselplantgroep.

Dat er in verhouding meer ‘bos-soorten’ verschenen zijn dan ‘open terrein-soorten’ kan mogelijk verklaard worden door de grotere bosrandlengte die er in het gebied is ontstaan. Bosranden zijn over het algemeen waardevol voor insecten c.q. nachtvlinders, omdat er juist in bosranden vaak een gevarieerdere beplanting (meerdere soorten bomen/struiken) aanwezig is dan in het achterliggende bos. Daarnaast is het klimaat in bosranden vaak geschikter voor insecten/nachtvlinders dan in het (gesloten) bos zelf. Zeker als de zon erop schijnt en/of ze beschut liggen. Overigens mag de bosrandlengte groter geworden zijn, het is maar de vraag of de huidige bosranden wel zo gevarieerd zijn dat ze ook de extra soorten opleveren. De nieuw ontstane bosranden zijn ontstaan door kap van stukken bos en (midden) in die bossen was de soortensamenstelling waarschijnlijk niet heel groot. In de nieuwe bosranden zal die variatie momenteel ook nog niet heel groot zijn, mede omdat de kap van het bos nog maar betrekkelijk kort geleden is. Daarbij komt dat – in herinnering, maar er is geen concrete inventarisatie o.i.d. gedaan – de bosrand langs een deel van het terrein, in het verleden (dus voor de kap) zeer divers was qua begroeiing, met soorten als wilde lijsterbes, eenstijlige meidoorn en mogelijk ook wilgen. Die bosrand is verdwenen!

Figuur 4: bonte marmeruil (*Deltote deceptoria*). (Foto: G. Tuinstra)

Dat er dan toch zoveel meer bos-soorten zijn kan mogelijk verklaard worden door de relatief grote stijging onder het aantal soorten binnen de ‘voedselplantgroep’

‘(ratel)populier/wilg’. Het is bekend dat er zeer veel insecten c.q. nachtvlinders zijn die gedeeltelijk of in het geheel afhankelijk zijn van wilg. In herinnering was het (open deel van het) terrein circa 20 jaar geleden vrijwel onbegroeid als het gaat om houtige beplanting, waaronder wilg (en/of

ratelpopulier). Zeker de laatste jaren treedt er ‘verbossing’ op met in hoofdzaak wilg! Dit kan wel eens positief uitpakken hebben voor de soortenrijkdom aan nachtvlinders! Overigens betekent dit niet dat de verbossing dan maar onverstoorde door zou moeten gaan, want dan zouden de waardevolle, gevarieerde grassen- en kruidenrijke vegetaties mogelijk verdwijnen. Een soort als *Deltote deceptoria* (bonte marmeruil) zou daar nadelige gevolgen van kunnen ondervinden. Voor wat betreft

Figuur 5: een deel van het terrein met in de huidige situatie een vegetatie met diverse grassen en kruiden zoals Sint Janskruid. (Foto: G. Tuinstra)

de macronachtvlinders zijn er misschien niet heel veel soorten die hier nadeel van zouden hebben, maar waarschijnlijk wel voor de micronachtvlinders, omdat die vaak nog specifieker als macronachtvlinders gebonden zijn aan specifieke kruiden. Op het terrein groeien allerlei kruiden waar diverse soorten micronachtvlinders specifiek van afhankelijk zijn, zoals duizendblad, bijvoet, knoopkruid, klis, Sint Janskruid, muizenoor, distelsoorten, walstro-soorten, klaver- en rolklaversoorten.

Figuur 6: een deel van het terrein met een vegetatie met onder andere veel duizendblad. Tevens is op deze foto de opkomst van wilg te zien. (Foto: G. Tuinstra)

Een afname van het aantal soorten van de ‘voedselplantgroep’ ‘kruiden’ kan mogelijk gezocht worden in de verbossing van het terrein met wilg!

De extra oppervlakte open gebied, als gevolg van kap van bos en plaggen van de bovengrond, is voor een belangrijk deel begroeid geraakt met heide en dus niet met een (gevarieerde) begroeiing van kruiden en grassen. Hoewel er diverse soorten nachtvlinders zijn waarvan de rupsen (soms uitsluitend) op heide leven, zal een grotere rijkdom aan kruiden en grassen wellicht een gevarieerder nachtvlinderfauna opleveren.

Beheer

Het beheer van vooral het open deel van het terrein verdient de aandacht! Juist dit deel is gevarieerd qua vegetatie, zowel voor wat betreft de houtige beplanting (bomen/struiken) in de randen, als de lage vegetatie met allerlei grassen, kruiden en heide. Het terrein zal daarmee ook interessant zijn voor dagvlinders en allerlei soorten uit andere insectengroepen.

Zoals eerder al aangegeven werd, heeft mogelijk de (spontane) ontwikkeling van wilg een positief effect op de soortenrijkdom aan nachtvlinders. Echter bij een verdere verbossing met wilg zullen grazige en kruidenrijke vegetaties overgroeid raken en daarom zal een gefaseerd beheer van wilg – eens in de bijvoorbeeld vijf tot tien jaar afzetten van de wilgenstruiken, waarna de achterblijvende stobben weer uitlopen – alsook het uitsteken of uittrekken van jonge opslag, een verdere verbossing tegengaan. In het terrein is een beperkte hoeveelheid opslag van ratelpopulier aanwezig. In principe zal dit ook een positieve werking hebben op de soortenrijkdom, maar voor ratelpopulier geldt dat deze zich explosief kan ontwikkelen, waarna er na verloop van tijd verbossing op kan treden.

Momenteel wordt er niet gemaaid in het terrein, wat op zich zeer positief is voor wat betreft de ontwikkeling van soorten in het rupsen- en popstadium en de overwintering in de vegetatie. Door het achterwege blijven van maaiwerkzaamheden is er – in de (nabije) toekomst – mogelijk kans op vermossing en vervilting (ophoping van organisch materiaal) van de vegetatie en/of verdere verbossing. Dit kan tegengegaan worden door (tijdelijke) kleinschalige begrazing met bijvoorbeeld (een klein aantal) schapen in te zetten. Echter hiermee treedt geen afvoer van voedingsstoffen uit de bodem op, wat wel zo is bij maaien. Omdat de bodem, die zal bestaan uit zandgrond, voedselarm is zal verrijking van de bodem in de toekomst alleen optreden door ophoping en omzetting van plantaardig materiaal en/of stikstofdepositie vanuit de lucht. Indien maaien als beheermiddel van de grazige en kruidenrijke vegetatie ingezet wordt, dan is het altijd beter om dit gefaseerd in tijd en ruimte te doen (bv. zgn. sinusbeheer), en dus niet grote oppervlakten in één keer te maaien. Daarnaast is handmatig maaien met behulp van een messenbalk altijd beter dan maaien met groot materieel, om beschadiging van de bodem te voorkomen. Het afvoeren van het vrijkomende maaisel is van belang voor de afvoer van voedingsstoffen. Derhalve dient er in ieder geval ook nooit geklepteld te worden!

Tot slot

Er zijn meerdere soorten die de moeite waard zijn om te bespreken, maar dit wordt hier beperkt tot de viervlakvlinder (*Lithosia quadra*) en de zonnedauwvedermot (*Buckleria paludum*).

De viervlakvlinder is de grootste soort van de zgn. ‘korstmosbeertjes’. De mannetjes en vrouwtjes van de meeste van deze soorten zijn op uiterlijk niet gemakkelijk van elkaar te onderscheiden, maar voor de viervlakvlinder is dat anders. De vrouwtjes hebben namelijk op beide (gele) voorvleugels twee donkere stippen, die op de grijze vleugels van de mannetjes ontbreken. De viervlakvlinder wordt in Nederland van oudsher als trekvlinder beschouwd. Tegenwoordig is er het vermoeden dat de soort zich ook in Nederland voortplant, mogelijk als gevolg van het geschikter worden van het klimaat – althans, voor deze soort. De soort is in voorgaande jaren nooit gezien in het terrein. Het mannetje dat op het witte laken verscheen op 22 juli 2020 was dan ook het eerste exemplaar.

Figuur 7: mannetje viervlakvlinder (*Lithosia quadra*) (Foto: G. Tuinstra)

De zonnedauwvedermot is een van de kleinste vedermotten die in Nederland voorkomt. Het is een bijzondere soort, als men bedenkt dat de rupsen leven op zonnedauw, een vleesetend plantje! Op 3 augustus 2005 werden minimaal circa 35

Figuur 8: zonnedauwvedermot (*Buckleria paludum*) (Foto: S. Sinnema)

exemplaren aangetroffen in de laagte op korte afstand van het terrein, op een plek waar destijds veel zonnedauw groeide. Op 22 juli 2020 werden opnieuw drie exemplaren van de zonnedauwvedermot waargenomen!

Figuur 9: vegetatie op de vindplaats van de zonnedauwvedermot (*Buckleria paludum*)
(Foto: G. Tuinstra)

Literatuur

Ellis W, Groenendijk D, Groenendijk M, Huigens T, Jansen M, Meulen J van der, Nieukerken E van & Vos R de 2013. Nachtvinders belicht, dynamisch, belangrijk, bedreigd. De Vlinderstichting Wageningen en Werkgroep Vlinderfaunistiek Leiden.

Vlindernet 2020. Website bereikbaar via url www.vlindernet.nl. De Vlinderstichting Wageningen.

Voogd 2019. Het nachtvlinderboek, macronachtvinders van Nederland en België, inclusief rupsen. KNNV uitgeverij Zeist.

Vlinderen in eigen tuin Luut de Zee

In de zomer van 2019 zijn wij verhuisd naar Oosternijkerk, in het hoge noorden van Fryslân. We wonen nu op ongeveer 3 km van het prachtige werelderfgoed, de Waddensee. We wandelen dan ook regelmatig een stukje op of nabij het wad. Vlinders komen we daar niet veel tegen. Wat we zien zijn voornamelijk trekvlinders als atalanta en gamma-uil en vlinders die je overal kunt tegenkomen zoals het klein koolwitje. Daarnaast zien we hier en daar zwartsprietdikkopjes op de kwelders op plekken waar gras groeit en wat bloemen bloeien.

We wonen op de klei, niet het meest vlinderrijke deel van onze provincie. We zijn verhuisd omdat we graag een grotere tuin wilden. De tuin bestaat nu hoofdzakelijk uit gazon en grenst aan de achterzijde aan een strook bos met hoge essen met daaronder esdoorn, els en meidoorn. Daarachter liggen het open land van de akkerbouwers. In eerste instantie hebben we onze energie vooral gestoken in verbeteren van het huis, maar we willen ook graag aan de slag in de tuin. We streven naar meer variatie in onze tuin en proberen daarbij onze tuin vlindervriendelijker te maken. In onze tuin hebben we nu de algemene bezoekers van vlinderstruiken: dagpauwoog, kleine vos, atalanta, distelvlinder, groot koolwitje, citroenvlinder. Daarnaast komen er bont zandoogjes voor en af en toe zien we een boomblauwtje of bruin zandoogje. De gehakkelde aurelia is ook een keer gesignaleerd.

Ik doe ook mee aan het meetnet nachtvlinders en daarvoor heb ik een LedEmmer van de Vlinderstichting. Deze heb ik regelmatig in de tuin gezet. Het aantal vlinders dat ik daarmee gevangen heb, is beperkt. Daarom heb ik ook een aantal keren mijn vlinderval, bestaande uit een wasemmer met een trechter en een HPL-lamp, in de tuin gezet. Daarmee ving ik duidelijk meer vlinders, maar het totaal aantal gevangen soorten is nog beperkt. Tot nu toe heb ik ruim 80 verschillende soorten gevangen, hoofdzakelijk macro's en een enkele micro. Er zitten geen zeer zeldzame soorten bij, maar toch zitten er leuke vangsten bij omdat de soort tot mijn verbeelding spreekt of omdat het toch niet zo'n gewone soort is. Zelf ik vind ik pijlstaarten altijd bijzonder. Daarvan heb ik vier verschillende soorten gevangen. Het groot avondrood (*Deilephila elpenor*) is een zeer algemene soort, de populierenpijlstaart (*Laothoe populi*) en de ligusterpijlstaart (*Sphinx ligustri*) zijn algemene soorten. Maar de walstropijlstaart (*Hyles gallii*) is geen alledaagse verschijning. Daarnaast heb ik nog de overdag actieve pijlstaart, de kolibrievlinder (*Macroglossum stellatarum*), waargenomen.

Een van de vlindersoorten die vaak in de LedEmmer werd aangetroffen is de oranje wortelboorder (*Triodia sylvina*). Naast deze algemene wortelboorder heb ik ook het familielid de hopwortelboorder (*Hepialus humuli*) gevangen. De eikenprocessierups (*Thaumetopoea processionea*) is een soort die tot een aantal jaren geleden niet of nauwelijks werd waargenomen in Fryslân. Maar ondertussen

heeft deze soort zich vanuit het zuiden van ons land uitgebreid. Deze soort is inmiddels opgerukt naar het hoge noorden, getuige het feit dat ik deze soort in de val aantrof. Van de uilen is de maansikkeluil (*Agrochola lunosa*) het vermelden waard. De maansikkeluil werd tot voor kort voor kort zelden waargenomen in het noordoosten van Nederland, maar breidt zich de laatste jaren sterk uit. Een andere leuke vangst was het karmozijn weeskind. Deze vlinder wordt meestal op stroop gezien, maar ik had een prachtig gaaf exemplaar in de val. Deze soort is een vrij zeldzame soort, maar wordt de laatste jaren steeds vaker waargenomen. Tenslotte is heb ik een paar keer de witte eenstaart (*Cilix glaucata*) gevangen. Het is een in Nederland vrij zeldzame soort, die vooral voorkomt voor langs de kust, rond Nijmegen en in Limburg. Maar de soort kan ook elders worden waargenomen. Het lijkt erop dat deze soort in Noordoost-Fryslân wat meer voorkomt.

Ik hoop de komende jaren een aantal soorten te kunnen uitbreiden en t.z.t. zal ik daar dan wel weer verslag van doen in Flinterwille.

Mutaties ledenlijst

Nieuw lid:

De heer D. Haaijema
Snellingerdijk 59
8431 EK Oosterwolde

Mevrouw S. Oosterlaar
Kalenberg Zuid 16
8377 HG Kalenberg

Adreswijziging:

Mevrouw E.E. Tabak
Kastanjeleane 39
9051 SH Stiens

Mevrouw A. Hoornveld-Jouksma
De Lauwers 16
Afd. De Gruijts, kamer 20
9204 GX Drachten

Overleden:

De heer B. van der Werf - Oldeberkoop

Vlinderwerkgroep Friesland

Bestuur

Siep Sinnema	voorzitter Sparjeburd 29 tel. 0516-471222	8409 CK Hemrik siepsinnema@gmail.com
Gerard Bergsma	secretaris Bosweer 29 tel. 0516-432414	8426 GS Appelscha bergsmagj@ziggo.nl
Luut de Zee	penningmeester Mûnewei 16 tel. 06-50656442	9137 RJ Oosternijkerk luutdezee @gmail.com
Gerrit Tuinstra	bestuurslid De Twee Gebroeders 214 tel. 0512-518246	9207 CB Drachten g.tuinstra14@gmail.com
Anneke van der Veen	bestuurslid Provincialeweg 21 tel. 0594-659791	9865 AA Opende vdveena@home.nl
Contributie	€ 10,00 per jaar. Girorekening NL68 INGB 0007 2232 59 t.n.v. L.D. de Zee, Oosternijkerk	
Redactieadres	Sparjeburd 29 8409 CK Hemrik e-mail adres: siepsinnema@gmail.com info@vlinderwerkgroepfriesland.nl	
Vlinderwerkgroep Friesland op internet:	www.vlinderwerkgroepfriesland.nl	
e-mail adres:	info@vlinderwerkgroepfriesland.nl	

Noteer deze data in uw agenda!

Helaas, door de coronacrisis valt hier weer niets te vermelden.

Mochten er in de nabije toekomst weer activiteiten georganiseerd kunnen worden, dan worden deze vermeld op onze website en zullen we u ook via de e-mail op de hoogte houden.